

BULGAR YAYINLARINDA VE EĞİTİM HAYATINDA “TÜRKİZMLER”

.Murat ÇAKMAKÇI*

ÖZET

Bulgaristan’da her dönemde Türkçe yayınlar yapılmıştır. Bu yayınlarda önceleri Arap alfabesi kullanılırken Türkiye’deki 1928 harf inkılabından sonra gazete, takvim ve kitapların kimi Arap, kimi Latin harfleri ile basılmıştır. Bulgaristan Türkleri’nde geleneğe bağlı folklor, halk tiyatrosu, Karagöz gibi anonim eserlerle ve Tekke Edebiyatı etkileriyle gelişen bir edebi zenginlik görülmektedir. Bulgaristan Türkleri’nin diğer Balkan Türkleri ve Türkiye Türkleri ile ortak bir kökten gelen ve her bakımdan büyük benzerlikler gösteren atasözü, deyim, bilmece, mani, ninni, türkü, fıkra, efsane ve masalları bu gün de bütün canlılığı ile devam etmektedir. İnanın ana teması köy hayatı ve geleneğe dayalı toplum yapısıdır. Hikaye ve şiire göre roman türü daha az gelişmiştir. 1984’te Türkçe yayın yasasıyla yavaşlayan edebi hareketler, son gelişmelerle yeniden canlanmaktadır. Bu gün Bulgaristan’da Hak ve Özgürlük gazetesi çıkmakta ve Sofya radyosunda günde 15 dakika Türkçe yayın yapılmaktadır. 20. yüzyılın başlarından 1945’e kadar Bulgaristan’da 112 Türkçe dergi ve gazete yayınlanmıştır. Bulgaristan uzun yıllar Türk hakimiyeti altında yaşadığından, bu topraklarda Türk dilinin ve Edebiyatı’nın çok köklü bir geçmişi vardır. Divan Edebiyatı’nın pek çok ustası Bulgaristan topraklarında doğmuş veya eserlerini bu bölgede vermiştir. şiir, roman, hikaye, piyes gibi türlerde verilen eserler yanında, dünya klasiklerinden de pek çok tercüme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgar edebiyatı, Modern edebiyat, Bulgar yayınları, Türk izleri, Bulgar edebiyatı.

* Yrd.Doç.Dr.,Trakya Üniversitesi,Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi,
cakmakci@hotmail.com

**“TURKISH REFLECTIONS” IN THE BULGARIAN
PUBLICATIONS AND EDUCATIONAL LIFE****ABSTRACT**

For several centuries the Balkan region has been regarded as a zone of friction between the Orient and Europe, between Islam and Christianity, where nothing is actually Christian, nor is it Islamic, a mysterious area where everything is possible. Not so long ago the discourse about the Orient concentrated around and treated mainly the interests of the big colonial empires in the East and their reflection in scholarship and letters, in the image of the "Orient" and "Oriental" peoples in the West. The attitudes in the Balkans, however, and especially those of Bulgarians to Turks and Muslims, meet us with a different reality, the reality of a (probably) "white" people (Christians) ruled by an "Oriental" empire. The recognition of the neighbour, the ethnic, religious and/or linguistic "other" in the Balkans where the relations are further complicated by the impact of the historical factor, and where each nation claims some kind of political and/or cultural dominance in the past, usually at the expense of the neighbours, is still in its beginning.

Key Words: *Bulgarian literature, Modern literature, Bulgarian publications, Turkish reflections, Bulgarian educational life.*

1. G R

Osmanlıların, Bulgaristan topraklarını 14.yüzyılda fethetdikleri, 19.yüzyıla kadar da bölgede hakimiyetlerini sürdürdükleri ve Anadolu'dan Türk nüfusu getirip bu topraklara yerle tirdikleri, Osmanlı devlet politikasının tarihi ve yadsınamaz bir gerçe i dir. Ba langıcından 19.yüzyıla kadar Türkleri, onların e itim biçimlerini, günlük ya amlarını, inançlarını, efsanelerini, ya am biçimlerini; kısacası Türklerle ilgili her eyi konu alan ve eserlerinde yansıtan Bulgar yazarlarının eserleri incelendi inde, Türkler ile Bulgarlar arasındaki ili kiler ve tarihi birçok gerçek farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Türklerin Bulgaristan'daki siyasi varlı ı, tarihsel açıdan, hiç tartışılmayacak bir gerçektir. Türkler, henüz Do u Roma mparatorlu u'nun (Bizans'ın) ba kenti olan Konstantinopolis'i (stanbul) almadan önce, 14.yüzyılda Balkanlar'da ve Bulgaristan'da egemenliklerini kurmuş lardı. Bu egemenlik, hiç tartışılmaz bir biçimde 19.yüzyıla kadar devam etmiştir. Osmanlı mparatorlu u'nun tarihsel olarak sona ermesine neden olan olumsuz gelişmeler, bilindi i gibi 20.yüzyılda artarak hız kazanmıştır. mparatorlu un Batı dünyasının sanayile mesine ayak uyduramaması ve

Fransız İhtilalinin tüm Avrupa'ya yaydığı özgürlük düşüncelerinin hızla Osmanlı topraklarına ulaşması, bu gelişmelerin en başında yer alır. Bu duruma ek olarak, bölgede Rus devletinin de Osmanlı'ya karşı yaptığı sıkı kırtmalar ve Panslavizm'in imparatorluk üzerindeki olumsuz etkileri de inkâr edilemez gerçeklerdir. Bu tarihi gelişmelerin hızla yayılmasında ülkenin coğrafi konumu da önemlidir. Bulgaristan, Güneydoğu Avrupa'da Balkanların tam ortasında yer alan bir ülkedir. Ülkenin kuzeyinde Tuna Irmağı ve Romanya, batısında Sırbistan ve Karadağ ve Makedonya, güneyinde Türkiye ve Yunanistan ve doğusunda da Karadeniz bulunmaktadır. Bu topraklarda Traklar, Yunanlılar, Romalılar, Slavlar olmak üzere pek çok uygarlık ya da zengin bir kültür birikimine yol açmışlardır. Bulgaristan topraklarına Türkler iki farklı dönemde ve iki farklı yönden akınlarla gelmişlerdir. Bu akınların ilki Orta Asya'dan göç ederek Karadeniz'in kuzeyinden başlayıp Tuna boyu ve Balkanlara gelişinde; ikincisi ise Güneydoğu'dan yani Anadolu'dan geliş biçiminde olmuştur. Bulgar Türklerinin adına tarih sahnesinde ilk olarak M.S. 482'de rastlanmaktadır, Bulgarlar, Batı Hun Devleti içinde yer alan Türk kavimlerinden biridir. Genel tarihi seyir içinde Tuna Bulgarları ve dil Bulgarları olmak üzere ikiye ayrılırlar.

“Bulgar Türkleri, genel tarih bakımından çok önemli bir rol ifa ettikleri gibi diğer Türk boyları arasında dil, tarih ve arkeolojik belgeleriyle de dikkate değer bir yer işgal ederler.”(Feher, 1984: 1) Kaynaklar incelendiğinde elimize ulaşan en eski dil kalıntılarının da Bulgar Türklerine ait olduğu dikkati çekmektedir. “Bulgar Türklerinin dil kalıntılarının Arap, Yunan, Latin ve birçok Slav dillerinin yazılı kaynaklarında bulunması, bu Türk boyunun muhtelif çağlarda ve alanlarda büyük tarihi rol oynadığına ve tesirlerini yalnız komşuları üzerinde değil belki kültür düzeyi yüksek diğer kavimler üzerinde de hissettirdiklerine bir delildir.”(Feher, 1984: 2)

Balkanlar'ın Osmanlı hâkimiyetine girişi ise XIV. yy.'a (I. Murat dönemine) denk gelmektedir. Bulgarlar, beş asır boyunca Osmanlı idaresi altında kalmışlardır. “On dördüncü yüzyılın ortalarından başlayarak Balkanlar'a geçen atalarımız bu topraklara yayılmışlar ve Anadolu'nun Türk-Müslüman halkını bu yörelere yerleştirmişlerdir.”(Memişoğlu, 1992: 5) Buralara yerleşen Türkler, bu toprakları kabullenmiş; kültürel ve ekonomik alanda esaslı değişiklikler yapmışlardır. “Bulgaristan, Osmanlı hâkimiyeti altında eski tarihî şahsiyetini en ziyade kaybetmiş sahalardan birini teşkil etmektedir.”(Nalçık, 1992:109) Bulgaristan ile ilgili kaynaklar incelendiğinde, o dönemde görüntünün tamamen Türk unsurlardan oluştuğu

görülmektedir ve bunlardan bir kısmı günümüze kadar ulaşılabilmektedir. (Kahraman, 2000: 3) Yerleşilen diğer yerlerde olduğu gibi, yaygınları için gerekli olan din ve eğitim kurumları (cami, medrese, sıbyan mektepleri vs.) ihmal edilmemiştir. 19.yy.'a gelindiğinde (Osmanlı'nın vilayeti olan bu topraklarda) ruhiye mektepleri de (modern ortaokullar) kurumsallaşmıştır.

“Yeni Bulgar edebiyatı yazarlarının eserlerinde, kendi dillerinde eğitim gördükleri ve daha iyi bir eğitim için Rusya'ya veya İstanbul'a gittiklerinden söz edilmektedir.”(Ergenç, 1989: 34) Aynı şekilde Osmanlı idaresi altındayken Bulgar halkının dinî müesseselerinin serbest olduğu belirtilmektedir. Fakat ataları Osmanlıların Bulgaristan topraklarında gösterdiği bu hoşgörülü yönetim eklini Türkler, ne yazık ki Bulgar hükümetleri tarafından hiçbir dönem tam olarak görememişlerdir. İkinci Mevritiyet'ten iki ay sonra 22 Eylül 1908 tarihinde Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkler bu topraklardan çekilirken de kurulmuş olan bu zengin eğitim mirasının korunmasını taahhüt altına almışlardır. 1878 yılındaki Berlin Antlaşması'nda ve daha sonraları Türk Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan diğer antlaşmalarla din ve eğitim müesseseleriyle kültür mirası teminat altına alınmıştır; bunların bakımı ve korunması, geliştirilmesi kanuni güvence ile desteklenmiştir. “Bulgaristan Türk halkı, Bulgar yönetimine girerken, okullarına dört elle sarılmıştır.”(İmir, 1986: 45)

Ancak, tarihsel süreçte Bulgaristan hükümetleri ile konu ile yapılmış olan çok sayıda antlaşmaya rağmen, Türk azınlığının eğitiminde çok dalgalı ve karışık bir politika izlenmiştir. Bulgaristan'ın genel iç ve dış politikalarında sürekli yaşanan değişiklikler Türk azınlığının eğitimine karşı olan politikayı da etkilemiştir.(Tecem, 1992: 12) Bulgaristan Türklerinin eğitim temellerinin Osmanlı imparatorluğunun yönetimi zamanında atıldığını daha önce belirttik. İlk olarak mescit ve camii yanlarında medreseler ve mahalle mektepleriyle din esaslı bir eğitim uygulanıyordu. Modern anlamda ilkokullar Tanzimat Dönemi ile birlikte açılmaya başlandı ve İslahat Fermanı ile gelişme gösterdiler. (1856-1876).

“1864 yılında Tuna Vilayeti'nin kurulması ve burada köklü reformların uygulanmaya konmasının Türk eğitiminin gelişmesinde tarihi bir yeri oldu.”(İmir, 1986:7) Modern anlamda eğitim sistemi için çalışmalar yapılmaya başlandı (yeni okullar, eğitim araçları ve eğitimin yaygınlaştırılması vb). “Eğitim bakımından Tuna Vilayeti İstanbul ve çevresinden sonra, imparatorluğun en ileri bölgesi oldu.”(İmir, 1986: 7) Öyle ki 1875'te Tuna vilayetindeki Türk sıbyan mekteplerinin,

medreselerinin, iptidailer ve rütiyelerin sayısı iki bin sekiz yüz doksana ulaşmıştır. (Memioğlu, 2002: 6) Ayrıca vakıf arşivleri incelendiğinde Osmanlı zamanında Bulgaristan topraklarında eğitimle ilgili vakıfların sayısı dört yüzü aşan vakıf kaydı tespit edilmektedir. Osmanlı-Rus Savaşları sırasında ise pek çok Türk zorunlu göç ile karı karıya kalmışlardır. “Balkanların Kuzeyinde, arkî Rumeli’de ve Rodoplar’da Rus ve Bulgar tecavüzçülerin Türklere verdirdiği kayıplar ve ziyanlar çok büyüktü. Rusların Tuna’yı geçmelerinden Edirne’ye ve İstanbul önlerine vardıkları güne kadar altı yüz bin Türk, her şeylerini bırakarak göç etmek zorunda kalmışlardı. Bu göçmenlerden yüz bin kadarı Anadolu’ya geçmişti. Yüz elli bin kişinin İstanbul’a ve yüz elli bin göçmenin de Rodop dağlarına ve Batı Trakya’ya sığınışları anlatılıyor. Üst tarafı da, Rumeli’nin her tarafına dağılmıştı. Anadolu’ya getirilen göçmenler, Orta Anadolu ve Batı Anadolu vilayetlerine yerleştirilmişlerdi.” (Bıyıklıoğlu, 1987: 28) Bu kitlesel göçler esnasında Türklerin mallarına da el koyulmuştu. “Türk okullarının, camilerinin ve medreselerinin başlıca gelir kaynağı olan vakıf emlakı da Bulgar köylüleri ve kentlilerince zapt edilmiştir.” (Memioğlu, 1992:8) Eğitim sisteminin hem gelir kaynakları kurutulmuş hem de bizzat tahripler artarak gelmiştir. Oysa Türkler, 1878 Berlin Antlaşması maddeleriyle temel hakların ve eğitim mirasının korunmasını garanti altına almaya çalışmıştı. Antlaşmanın beşinci maddesine göre din ve mezhep ayrılığı gözetilmeyecekti, ayrı din ve mezhepten olanların tıpkı Bulgarlar gibi bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanabilecekleri, istedikleri mesleki ve sanatı seçebilecekleri hatta devlet memuriyetine girebilecekleri öngörülmüştü. Yani Bulgaristan devlet olarak doğarken Türk azınlığının hak ve hürriyetlerine saygı göstermeyi taahhüt etmişti. 22 Ocak-28 Nisan 1879 tarihlerinde Bulgar Meclisi tarafından Anayasa’da Bulgar Türklerine siyasi ve medeni hakların yanında kültürel ve dini haklarda da eğitim verilmiştir. (Memioğlu, 2002: 14,15) Güçlü eğitim ve kültür mirasına rağmen buraların Bulgar idaresine geçmesiyle Türk eğitimini büyük bir darbe almıştı. “Türk okul ve medrese binalarının yıkılıp yakılması veya zapt edilmesiyle Türk azınlığının elinde çok eski ve yıkık-dökük okul binaları bırakılmıştı.” (Memioğlu, 1992: 9) Hâlâ eğitim devam edebilen Türk azınlık okullarında ise dağınıklık ve düzensizlik hâkimdi; merkezî otorite yoksunluğu dikkati çekmekteydi. “Bu ihtiyacı karşılamak için 25 öğretmenle birlikte 18 Temmuz 1906 yılında İstanbul’da “Muallimîn-i İslamiye Cemiyeti”nin temelleri atıldı.” (Memioğlu, 1992: 9) Sonraki yıllarda bu kuruluş Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği adıyla çalışmalarını sürdürme gayretinde olmuştur.

Sava neticesinde ö retmen sayısında müthi bir azalma göze çarpmı ve çözüm getirebilmek için 1909 yılında Ö retmen Okulu gündeme getirilmi tir. “Üç yıllık gereksiz bir gecikmeden sonra 1912 yılında umnu Türk Ö retmen Okulu’nun yönetmeli i ve programı Bulgar resmi gazetesinde yayınlanmı tir.” (Memi o lu, 1992: 11) Bütün hazırlıklar tamamlanmı olması bile okulların açılmasının yöneticiler tarafından geciktirilmesine engel olamamı tir. Okullar açıldıktan sonra ise devlet tarafından yapılması gerekenler yapılmamı , yapılsa bile çok cüzi olmu tur. Türk halkı kendi kendisine yetmeye çalı mı tir. Fakat bu hiçbir zaman yeterli olmamı tir. “Bilhassa 1909 yılında kabul edilen “Milli E itim Yasası” Türk ve Bulgar e itimi arasındaki adaletsizli in devamını, hatta artmasını sa lamı tir.”(Memi o lu, 1992: 13) “Bu nedenle Osmanlı-Rus Sava ından sonra Balkan Sava larına kadar uzanan 34 yıllık dönemde Bulgaristan Türklerinin e itiminde önemli bir geli me kaydedilememi tir.”

(Memi o lu, 1992: 14) 1909, 1912 ve 1925) yıllarında Türk Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan antla malarla ülkedeki Türk-Müslüman toplum dini ve e itim müesseseleri, kültürel eserleri teminat altına alınmı , bakımı, korunması ve geli tirilmesi kanuni esas ve kurallara ba lanmı tir. Fakat antla malarla ra men Bulgaristan hükümeti, Türklerin e itimine ve haklarına dair çok dalgalı bir politika izlemi tir.(Memi o lu, 2002, 15) Türk azınlı ın bilinçli bir ekilde haklarını aramaya ba lamasıyla birlikte, sava ların da etkisiyle, Türk e itimiyle ilgili Bulgar politikasında olumlu yönde de i iklikler olmaya ba lamı tir. Birinci Dünya Sava ından sonra azınlıklarla ilgili devletler hukukunda önemli geli meler olmasıyla birlikte azınlıklar rejimi Milletler Cemiyetinin güvencesi altına alınmı tir. Türk azınlı a kar ı genel politika de i ikli i e itim alanına da (21 Temmuz 1921’de Bulgar Milli E itim Yasası) olumlu yönde yansıdı tir. “1921–1922 yılında, 1912–1913 ders yılına kıyasla Türk okullarının sayısında yüzde 28, ö retmenlerin sayısında da yüzde 30 artı olmu tur.”(Memi o lu, 2002: 17) E itimdeki temellerin sa lamla tırılması için fiziki artların iyile tirilmesine önem verilmi tir. “Bütün bu olumlu geli meler Çiftçi hükümetinin 1923’te bir darbe ile yıkılmasından sonra da bazı kısıtlamalarla 1928 yılına kadar devam etmi tir.”(Memi o lu, 2002: 18) Yeni dönemle birlikte (Yeni Türk Alfabeti Bulgaristan Türkleri tarafından 1928 yılında Türkiye’den hemen sonra kabul edilerek uygulamaya konulmu tur)(im ir, 1986:5), Bulgaristan Türklerinde olumlu yönde geli meler olmu tur. “Alfabe reformu Türk çocuklarının e itimini kolayla tırmı ve Bulgaristan’daki Türk azınlı ının e itiminin çabuk geli mesini sa ladı.”(im ir, 1986:5) Aynı zamanda yeni

Türkçe ders kitapları Latin Türk alfabesiyle basılmıştır. (İmre, 1986: 10) Fakat Türk azınlığı için kötü günlerin başlaması 20'li yılların sonunda yeniden gündeme gelmiştir. Türk okullarının özetmen kaynağı (1928'de) ve fiziki kaynakları (1929'da) tekrar kısıtlanmış ve binlerce çocuğun eğitimine kalmasına neden olunmuştur. Adaletsizlikler ve haksız uygulamalar Bulgaristan Türklerinin tepkisine neden olsa da yapılan bütün haklı çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. 1934-1944 yılları (faşist yöneticiler ile) Türk azınlık için daha da acıartılara sahne olmuştur. Hatta bu durum 1937 yılındaki bir rapor ile "Türk ahalisinin okutulmaması gerektiğine" kadar ilerletilmiştir. "Bulgar yöneticilerin yıllardır izlediği bütün bu politikaların başlıca amacı, Bulgaristan Türklerini acıartı ekonomik, kültürel ve politik şartlar içinde perian bir duruma getirip onları Türkiye'ye göçe zorlamaktır." (Memioğlu, 2002: 28)

Bulgaristan'ın ülke tarihinde 9 Eylül 1944 tarihinde Komünizm sistemine geçişiyle birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Kısıtlara getirilmiş olan Bulgar Komünist Partisi hükümeti, Türk azınlığının özellikle eğitim sorunlarının çözülmeye dair ümit verince bu yönde çalışmalar başlamıştır. Türk azınlık tarafından sunulan önerilerin bir kısmı hükümet tarafından destek görmüştür. "Bakanlar Kurulu'nun 26 Haziran 1945 tarihli kararıyla 7-15 yaşındaki çocuklar için aralarında cinsiyet, milliyet, din farkı gözetmeksizin zorunlu eğitim uygulaması getirilmiştir." (Memioğlu, 2002: 30) 1946 yılında ise devlet ve belediyelerce eğitim sisteminin iyileştirilmesi için kaynak tahsisi yapılmıştır. Bu çalışmalar yanında Türk tarafının istememesine rağmen 1946 yılında Türk okulları da devletleleştirilmiştir. Türk okullarında eğitimde esas dil Türkçe olmasına karşılık günden güne Bulgarca eğitim artırılarak içerik sosyalist eğitime doğru kaymaya başlamıştır. Yıllar ilerledikçe sosyalist eğitim yaygınlaşmış ve temelli bir şekilde devam ettirilmiştir. Fakat tüm bunlar bile Bulgar hükümetinin rahatsızlığına engel olamamıştır. Her ne olursa olsun Türkler eğitime karşı ilgi göstermişler ve bu da yöneticileri rahatsız etmiştir. Bunun sonucunda tekrar eğitim baltalanmaya başlamıştır. İlk olarak Todor Jivkov 1957'de Türk eğitimini yeniden canlandırmıştır. "1959-1960 okul döneminde Bulgaristan'daki Türk azınlığının eğitim sisteminde ölüm rüzgârları esmeye başladı." (İmre, 1986: 10) "1960 yılında Bulgar okulları ile Türk okulları birleştirilmiştir." (İmre, 1986: 11) Türk nüfusunun kalabalık olduğu yerlerde kısa bir süre Türkçe dersine izin verilmiş, daha sonra Türkçe programı seçmeli ders olmuş, 1970 yılında ise kaldırılmıştır. (Memioğlu, 2002: 37) Böylece Türk çocukları ana diliyle öğretim görmeye

hakkından tamamen yoksun bırakılmışlardır. (Memişoğlu, 2002: 38) Yapılan bu yeni çalışmalar, Bulgaristan Türklerinin eğitim düzeyinin daha da geri kalmasına neden olsa da bunlar, Bulgaristan Türklerinin asimile olmak bir yana- Türklük bilinci ve direnme gücünün daha da gelişmesine engel olamamıştır. “1989 yılının Kasım ayında Todor Jivkov’un Komünist iktidarının yıkılmasıyla Türk çocuklarına okullarda Türkçe dersinin okutulması konusu dile getirilmiştir. (Memişoğlu, 2002:42) 1990–1991 yıllarında da bu tartışmalar devam etmiştir. Sosyalist rejimin çökmesiyle, 1991 Temmuz’unda yeni bir anayasa benimsenmiş, demokratik bir cumhuriyet kurularak yapılan seçimlerle liberaller koalisyonu iktidara gelmiştir. (Jelyu Jeleve dönemi)(Gelişim-Hacette Ansiklopedisi, s:627) Bulgaristan’da Türkler de ilk defa 1990 yılında Hak ve Özgürlükler Partisi kurmuşlar ve kendilerini temsil etmek üzere parlamentoya yirmiüç milletvekili sokmuşlardır. 1990 yılı itibarıyla Türk çocuklara anadili okutulması adına temel hakları elde etmek için mücadeleler başlamıştır. 1990, 1991, 1992 ve 1993 yıllarında bu konuda adım adım gelişmeler görülmüş ve 1990 yılında Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. 1992–1993 eğitim öğretim yılında ilk ve ortaokullarda program dâhil olsa Türk çocuklarına Türkçe dersinin okutulması konusunda önemli kararlar alınmıştır. Türkçe ders kitapları noktasında Türkiye’den yardım istenmiştir. Aynı zamanda Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştirmek için 1992–1993 ders yılında umnu Pedagoji Üniversitesi ile Kırcaali Öğretmen Enstitüsünde Türk filoloji üyeleri açılmıştır.(Memişoğlu, 2002:43) “1994’te yapılan seçimlerle ise ülke tekrar kaos ortamına dönmüştür.”(Turan, 1995:17) Bu noktadan sonra ilerleyince karışmış, 1997’de meclis binasının yıkılıp yıkılmasına kadar gitmiştir. Bu karışıklık hükümetin istifası ve yeniden seçime gidilmesiyle sonuçlanmıştır. 1997’de yapılan seçimi Demokratik Güçler Birliği Partisi kazanınca ülkede nispeten bir huzur ortamı oluşmuştur. Bulgaristan Türklerinin ekonomiden eğitime birçok sorunları olmakla birlikte kültürel, dini hak ve özgürlüğe sahip olmuşlardır.(Börklü) Dış politikada da Bulgaristan, kurucu üyesi olduğu Comecon ve Varşova Paktı’nın dağılması üzerine Batı bloku kuruluşlarına, bu arada Avrupa Birliği’ne ve ekonomik örgütlere üyelik için başvurmuş ve bu alandaki çabalarını geliştirmeye çalışmıştır. 2001 yılında ikinci Simeon Ulusal Hareketi (ISUH) seçimleri önde tamamlamış ve bu dönemde de Bulgaristan Türk milletvekilleri (21 adet) parlamentoya girebilmişlerdir. Bu sonuçla Bulgaristan’da yaşayan Türklerin durumunun daha iyiye dönüşmesi ümit edilmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Yeni dönemde NATO üyesi

çalı maları kapsamında Bulgaristan, Türkiye ile ili kilerini olumlu yönde geli tirmi tir. “Zira NATO içerisinde saygın bir statüde bulunan Türkiye’nin onayı olmaksızın Batı ile i birli i sürecinin güvenlik aya nda varlık gösterilemeyece i, Sofya yönetimince kavranmı tır.”(Kader, 2008) Çalı malar neticesinde 2004 yılında Bulgaristan’ın NATO üyesi i gerçekte mi tir. 2005 seçimlerinde ise BSP tekrar iktidarı ele geçirmi tir. Türk milletvekillerinin Bulgaristan Parlamentosu’nda temsil oranı yıllara göre de i kenlik gösterse de özellikle son seçimde etkinli i arttırmı ve üçüncü parti olmu lardır. “1990’lı yılların ba larında itibaren Bulgaristan’da meydana gelen dönü üm sürecinden Türk azınlı ın elde etti i kazanımlar, milliyetçi çevrelerde rahatsızlık yaratmı ve söz konusu durum a ırı milliyetçi siyasetçiler tarafından yeni bir siyasi örgütlenme olu turulmak suretiyle sandı a yansıtılmak istenmi tir.” (Kader, 2008) Yine de Batı ile iyi ili kiler noktasında Bulgaristan olumlu davranarak özverili olmaya çalı mı tır. Bulgaristan özverili çalı malarının meyvesini almı ve 1 Ocak 2007 tarihinde AB’ne tam üyesi i gerçekte mi tir. Bulgarların dili incelendi inde tarihi süreç içinde Tuna Bulgarları ve dil Bulgarları dil örnekleri kar ımıza çıkmaktadır. ki dil çe idi kıyaslandı nda Tuna Bulgarları dil örneklerinin dil Bulgarları dil örneklerinden daha az oldu u görülmektedir. Yapılan incelemelerden anla ıldı ına göre Bulgarlar’ın dili, Türk dilinden daha ilk Türkçe devrinde ayrılarak farklı bir dil halini almı tır. Bazı kelime örnekleri verecek olursak; Tuna Bulgarcası’nda egor-sı ır, tekou-tekne, toh-tavuk, altom-altıncı, ehtem-sekizinci, dvan-at, alem-ertesı, sonraki gibi kelimelere; dil Bulgarcası’nda ise cal-yıl, cür-yüz, biyelim-be inci, cıyeti-yedi, küven-gün gibi kelimelere rastlanmaktadır.

Bulgaristan’ın etnik yapısı ve nüfus incelendi inde -2001 nüfus sayımına göre- Bulgarlar % 84, Türkler % 10 ve geriye kalanı da di er yapılar olu turmaktadır. Nüfus bilgileri aynı zamanda dili de yansıtmaktadır. Yeni Bulgar edebiyatı ve konu ma diline geçen pek çok Türkçe atasözü, deyim ve Türkçe kelimeler dikkati çekmektedir. “Bir laf vardır” deyimi Bulgarca’ya oldu u gibi çevrilmi tir.”(Ergenç, 1989: 49) Bu ekilde birebir çevrilenlerin dı nda az bir de i iklikle kullanılan atasözü ve deyimler de vardır. “‘Tencere yuvarlanmı kapa ını bulmu ’ bu Türkçe atasözü Bulgarcaya ‘Çömlek yuvarlanmı , kapa ını bulmu ’ olarak çevrilmi tir.”(Ergenç, 1989: 49) “Söyleyin ona bu sevdadan vazgeçsin.’ ‘vazgeçsin’ kelimesi ‘vazgeçtisa’, ‘sevda’ kelimesi ise Türkçe’de oldu u gibi kullanılmı tır.”(Ergenç, 1989: 54) Bütün bunlar göz önüne alındı nda Bulgaristan’da iki kültürün her parçasıyla ne kadar bütünle ti i açıkça

görülmektedir. Bugünkü Bulgaristan toplumu içinde, 1944 yılından sonra Türk halkı, Türk folklorunu de erlendirmenin yanı sıra, ça da edebiyata da ehemmiyet veren çalı malara giri mi tir. Bulgaristan Türklerinin e itim hayatlarındaki çalkantılar ve karı ıklıklar basın hayatlarına da yansı mı tır. Osmanlı Devleti zamanında ilk önce Abdülhamit kar ıtları, sonra ttihat ve Terakki Fırkası dü manları ve Cumhuriyet Halk Partisi muhalifleri Türkiye’den Bulgaristan’a kaçarak orada Türkçe gazete çıkarmı lar dır. Bunlar ise sıkı takip altında bulundurulmu lar dır. Bununla beraber çıkarılan dergi ve gazeteler ile Türk kültürü, Türk e itimi ve Türk gazetecili i alanlarında Türk uygarlı ı yükseltilmeye çalı ılmı ve bunun için gayret gösterilmi tir. “Bulgaristan’da gazete çıkarmı ve Türk gazetelerine yazı yazmı Türklerin ekserisi ızdırap içinde ya amı lar, iftiraya u ramı lar, sürgün, hapis ve ölümü göze alarak gazetecilik yapmı lar ve böyle güç artlar içinde Türk Kültürüne hizmet etmi lerdir.”(Okday, 1980:1) Bu gazeteler, ço unlukla, e itime de çok önem vermi lerdir.(im ir, 1986: 45) Osmanlı Devletinin Tuna Eyaleti, Bulgaristan Prensi i ile Krallı ı ve Bulgar Halk Cumhuriyeti zamanında Türk vatanda ları, Türk idaresinde bulunmu gayrimüslimler ve Bulgar idaresinde bulunan Türkler tarafından Bulgaristan’da çıkarılmı olan Türk gazeteleri ve dergilerinin tarihi seyri incelendi inde ilk olarak 1865 yılına kadar gidilebilmektedir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı topraklarında basın, stanbul basını ve Ta ra basını olarak iki ekilde incelenebilmektedir. “Tanzimat dönemi ta ra basınının en karakteristik özelli i ise vilayet matbaa ve gazeteleri idi.”(Kocaba o lu, 1991:142) “ te bu ilginç geli imin öncüsü, ilk örne i, Tuna Vilayet Matbaası ve Tuna Gazetesi’dir.” (Kocaba o lu, 1991:143) Tuna Gazetesi ilk olması dı nda tirajı ve yeti tirdi i kadro ile de dikkati çekmektedir. Gazetenin be inci sayısında abonelerinin 529’u buldu u ve onuncu sayısında ise 1300’ü a tı ı gazete tarafından duyurulmu tur.” Edebiyat tarihimizde “hace-i evvel”, basın tarihimizde ise “yazı makinesi” lakabıyla anılan Ahmet Mithat Efendi mesle e Tuna gazetesinde ba lamı tı.” (Kocaba o lu, 1991:145) Daha sonra Ba bakanlık yapacak olan Dragan Tsankov ve pek çok Türkçe-Bulgarca alfabe ve sözlük yazmı olan van Çorapçiyev ise bu gazetenin yeti tirdi i Bulgar entellektüellerinden ikisiydi. (Kocaba o lu, 1991:146) Ayrıca gazetenin yazı dili incelendi i zaman da dönemine göre sade ve anla ılır biçimde oldu u açıktır. “Gazetenin, bir yandan halkı haberli kılarken, bir yandan da yönlendirmeyi ve “bilgilendirme ve aydınlatmayı” amaçladı ı görülmektedir.”(Kocaba o lu, 1991:147) 1865 yılından 1953 yılına kadar basın hayatını, Emekli Ba konsolos ve Kurmay Yarbay smail

Hakkı Tevfik Okday'ın yaptığı oldu u bir çalı ma ile kesintisiz olarak inceleyebilmekteyiz. (Ayrıca 1879–1945 arası dönemi hakkında Adem Ruhi Karagöz'ün Bulgaristan Türk Basını adlı kitabından da bilgi alınabilmektedir.) “Genel olarak bakıld ında 1865–1953 yılları arasında 132'si gazete ve 18'i dergi olmak üzere toplam 150 adet Türk gazete ve dergisi çıkmı tır. Bu gazete ve mecmualardan 131'i Türkçe 10'u Türkçe ve Bulgarca 4'ü Bulgarca 1'i Türkçe ve Fransızca 2'si Rumca 1'i Arnavutça ve 1'i Fransızca olarak çıkmı tır.”(Okday, 1980: 2) Gazete ve dergilerin içerikleri biraz kontrol edildi inde daha çok fikri ve siyasi içerikli yayınlar oldu u, devrinin siyaseti hakkında da bilgi verdikleri göze çarpmaktadır. Aynı zamanda propaganda amaçlı yayınlar da mevcuttur. Özellikle Kızanlık'taki Hristiyan Protestan Misyoner Cemiyeti tarafından çıkarılmı Türkçe dergi; Razgrad'da çıkarılmı , Alman Protestan Misyonerleri tarafından çıkarılmı Türkçe mecmua; Mestanlı'da Bulgaristan Komünist Partisi tarafından çıkarılmı Türkçe gazete vb. ilgi çekicidir. 1865–1953 tarihleri arasında çocuklar için ise iki dergi bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1921–1922 yılları arasında umnu'da çıkmı olan Yolda isimli ö renci ve çocuk derlemesi; ikincisi ise Sofya'da 1934 yılında yeni Türk harfleriyle çıkmı olan Çocuk Sevinci adlı dergidir. 1959–1960 yıllarında e itim alanındaki yasaklamalardan sonra basın-yayın alanında da duraksama olmu tur. “1960–1964 yıllarında Bulgaristan'da ça da Türk edebiyatı üstüne çalı malar sevindirici bir seviyededir.”(Hafız, 1982:X) 1967 yılı sonrası ise gazete ve dergilerde Bulgarca a ırlıkta kullanılmı , bu durum edebiyatı da etkilemi tir. Türker Acaro lu, 1970 yılında yaptıkları Bulgaristan ziyaretinde sadece bir Türkçe gazete ile dergi yayınlanmakta oldu unu belirtmektedir.(Acaro lu, 1990:VII)“Ba kan Jivkov'un cümlesinden ö reniyoruz ki; 1981'de Türk azınlı ın sayısı 30.000'i bulan yayınlarından sadece iki tanesi ayakta kalabildi; hatta bunlar da Bulgarla tırıldı.” (im ir, 1986: 36-37) 1981'de çıkabilen gazeteler; Vatan, Yeni I ık, Eylülcü Çocuk ve Halk Gençli i olmu tur. 15 Aralık 1984 tarihinden sonra bütün Türklerin adlarının de i tirilip Türkçe konuları da yasaklanınca gazete ve dergilerin tüm sayfalarının artık Bulgarca metinlerle doldurulmu oldu u haberleri gelmi tir. (Acaro lu, 1990:VIII) Pek çok defa üzerinde durdu umuz gibi Bulgaristan'da politikanın gidi atı takip edildi inde e itim ve basın hakkında da tahminler yürütülebilmektedir. 1990 yılında politik de i iklikler neticesinde basın hayatında da geli meler görülmeye ba lamı tır. “Bu yeni dönemde ilk defa 26 Nisan 1990 tarihinde çıkmaya ba layan Müslümanlar Gazetesi ile Türkçe gazete ve dergiler

yayınlanmaya başlamıştır.”(Turan, 1998: 46) Müslümanlar, Bulgaristan Ba müftülüğünün yayınıdır ve Türkçe-Bulgarca olarak çıkmaktadır. Müslümanlar gazetesi hem haber hem de dini eitim amaçlı bir gazetedir 1992 Aralık ayından itibaren de Zaman Gazetesi Sofya’da haftalık olarak çıkmaya başlamıştır; 1995, 1996 yıllarında ve günümüzde yapılan taramalarda da yayını kesintisiz olarak sürdürdüğü ve günümüzde Bulgaristan Türk basınında en güçlü gazete olduğu görülmektedir. 1995 yılında Bulgaristan’da Zaman hariç Bulgaristan Türklerinin kendilerinin çıkardığı gazete sayısı yedidir. Bunlar; Hak ve Özgürlük, Filiz (Hak ve Özgürlük gazetesinin çocuk eki), Müslümanlar, İslam Kültürü, Güven (Jivkov döneminde çıkan Yeni İnk’ın devamıdır), Cır Cır (Güven gazetesinin çocuk ekidir), Balon (çocuk dergisi).“Bir kısmı bugün yayın hayatını tatil etmiş ise de, 1996 yılı itibarıyla Bulgaristan’da yayınlanan Türkçe gazete ve dergiler, Hak ve Özgürlük, Filiz, Müslümanlar, Güven, Cır Cır, Balon, Bulgaristan Zaman, Ümit ve Müslümanların Sesi olmak üzere toplam 9 tanedir.”(Turan, 1998: 46) Hak ve Özgürlük; 1991 yılında yayın hayatına başlamıştır. “Gazetede, Türklerin uğradıkları haksızlıkların dile getirilmesi ve haklarının savunulması, totaliter Jivkov rejiminde Türklerin zorla Bulgarlaştırılması çabaları, bu süreçte ön planda yer alan ahısların ve verilen ehitlerin tanıtılması, Türklerin ana dilleri ile eitim problemleri, müftülük problemleri, Bulgaristan’da azınlık hakları, siyasi, ekonomik ve diğer gelişmeler, Balkanlar ve Türkiye ile ilgili haber ve değerlendirmelere rastlanır.” (Turan, 1998: 47-48) Filiz; Hak ve Özgürlük Gazetesinin çocuklar için çıkardığı “çocuk eki”dir. “Çocuklara Türkçe’yi öğretmenin, sevdiren, güzel Türkçe konuşulması ve yazılması için yollar gösteren, onları eğlendiren, bilgilendiren yazıları içerir.”(Turan, 1998: 48) Ayrıca okuyuculardan gelenlere de yer verilmektedir. 15 Eylül 1999 tarihli sayısında belirtildiğine göre sekizinci yılında olan ve ülkede Türkçe olarak yayın yapan tek çocuk dergisidir. Dergi sekiz sayfadan oluşur; orta sayfası iki sayfalık Bol Bol isimli bir ek eklinde renkli olarak basılmıştır. Dergide aynı zamanda haberlere de yer verilmiştir. Balon; 1994’ten beri Sofya’da çıkmakta olan 32 sayfalık, renkli, resimli ve tamamen Türkçe yayın yapan bir çocuk dergisidir. “Dergide Türkçe’nin güzellikleri, doğru Türkçe, günlük hayatta kullanılan Bulgarca kelimeler yerine kullanılması gerekli Türkçe kelimeler, deyimler, atasözleri vs... konularında yazılara yer verilmektedir.” (Turan, 1998: 54) “Cır Cır; Güven vakfının Sofya’da çocuklara hitaben çıkardığı on beş günlük bir gazetedir.” (Turan, 1998: 52) Ümit dergisi 1995’ten beri yayınına devam etmekte olan aylık eitim ve kültür dergisidir. Bunun yanı sıra Bulgaristan

Türklerinin tarihi, dili ve edebiyatı, kültürü, sosyal, siyasi ve dini kurumları ile ilgili ara tırma yazılarına yer verir.(Turan, 1998: 55) Bu dergi bugün itibariyle de yayımına devam etmektedir. 2001 yılında yayın hayatına ba layan Kalem adlı dergi de Sofya Yüksek slam Enstitüsü ö rencileri tarafından çıkarılmaktadır. Bu dergi de Türkçe-Bulgarca iki dili olarak çıkarılmaktadır. Bir di er dergi ise Yaprak adlı edebi içerikli dergidir. u an itibariyle sürekli olarak Zaman Gazetesi ve Ümit Aylık Aile, Çocuk ve Kültür Dergisi yayın hayatına devam etmektedir. Di er gazete ve dergiler ise zaman zaman çıkmaktadırlar. nternetin devreye girmesi ve hızlı geli imiyle birlikte sanal alemde de Bulgaristan Türkleriyle ilgili geli meler olmu tur. Bunlardan bir kısmı hem basılı hem sanal gazete, bir kısmı ise sadece sanal gazete, forum eklindedir: Balkan Günlü ü Gazetesi, Kırcaali Haber, Bulgaristan Türklerinin Sesi Bultürk, Bulgaristan Havadis, BG Türk, Yeni Hayat Gazetesi, Balkanlar vb.

2. SONUÇ

Geçirilen bütün sıkıntılı artlar ve süreç de erlendirilecek olursa Bulgaristan'daki Türkler u anda mevzuat olarak Türkçe yazılı ve görsel yayın çalı maları için geli meye açık durumdadırlar. Bulgaristan'ın Avrupa ile ili kileri kapsamında yapılan son düzenlemelerde, sıkıntılar tümüyle giderilmi olmasa bile, e itim-ö retim, din, basın-medya alanında olumlu geli meler ya anmı tır. Bulgaristan Türkleri silahlı mücadeleyi de il haklarını sonuna dek savunarak hukuki mücadeleyi benimsemi olmanın yüz akıyla kısmen de olsa bazı haklarını elde etmi tir. Yüzyıllar boyu çekilen sıkıntılar tabii ki göz ardı edilemez;ancak bugün kazanılan hakların en iyi ekilde de erlendirilmesi için iki ülke halkları “dilde, fikirde, i te birlik”(bkz.Gaspıralı, smail) ilkesiyle var gücüyle çalı ması gerekmektedir.. Türkçe e itimi-ö retimi ve basın-medya alanında kazanılan hakların iyi de erlendirilmesi ve uygulamaya olumlu yansımaları için Türkiye olarak elden gelen gayreti gösterme sorumlulu u unutulmamalı. Demokratikle me ve AB kriterlerine uyum çalı maları ba lamında Türkiye-Bulgaristan Sınırötesi birli i Projesi iyi de erlendirilmelidir. Sivil toplum kurulu ları, e itim kurumları, üniversiteler, vakıflar, e itim ve ara tırma merkezleri, yayınevleri, basın-medya kurulu ları gelinen noktadan geriye adım atılmaması için var gücüyle çalı malı. Bulgaristan Türklerini daha da ileriye adım atma hususunda maddi-manevi desteklemelidir.

KAYNAKÇA

- Acaro lu, Türker, *Bulgaristan'da 120 Yıllık Türk Gazetecili i 1865-1985*, Gazeteciler Cemiyeti, stanbul, 1990
- Bıyıklıo lu, Tefik, *Trakya'da Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu, Cilt I, Ankara 1987.
- Börklü, M. Yılmaz, Tarihsel Seyri çinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları, Selçuk Ün.Sos.Bil.Ens. nkılap Anabilim Dalı Doktora Ö rencisi, Tarih yk., Konya.
- Ergenç, Leman, *Bulgar Yayınlarında Türkler*, T.T.K., Ankara 1989.
- Feher, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, T.T.K., Ankara 1984.
- Hafız, Nimetullah, *Bulgaristan'da Ça da Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.cilt, stanbul 1982.
- <http://www.zaman.bg>
- <http://www.umatdergisi.com/index.html>
- <http://www.bulturk.eu/gazete>
- <http://www.24rodopi.com/bh.html>
- <http://www.bg-turk.com>
- <http://www.kircaalihakber.com>
- <http://www.wikipedia.org>
- nalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yay., stanbul, 1992.
- Kader, Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç çindeki Dönü ümü", *Balkan Gazetesi*, 2008.
- Kahraman, smail, *Bulgaristan*, Anadolu Basın ve Yayıncılık, Gebze 2000.
- Kocaba o lu, Uygur, *Tuna Vilayet Gazetesi*, OTAM, Sayı:2, Ankara Üniversitesi, 1991.
- Memi o lu, Hüseyin, *Bulgaristan Türklerinin E itimi*, Ankara 1992.
- Memi o lu, Hüseyin, *Geçmi ten günümüze Bulgaristan'da Türk E itim Tarihi*, Kültür Bakanlığı 1, Ankara 2002.
- Okday, .Hakkı Tefik, *Bulgaristan'da Türk Basını*, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A. ., Ankara 1980.
- im ir, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yay., stanbul 1986.
- im ir, Bilal, *Turkish Minority Education And Literature in Bulgaria*, Ministry of Froeing Affairs Press, Ankara 1986.
- im ir, Bilal, *The Turkish Minority Press in Bulgaria Its History and Tragedy 1865-1985*, Ankara 1986.

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Aralık 2011 Cilt 13 Sayı 2 (89-104)

Tecemen, Ahmet, *Bulgaristan Türkleri 1878-1990*, Adana Türk Ocakları Yayınları, 1992.

Turan, Ömer, ‘‘Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu’’, *Yeni Türkiye*, Ankara 1995.

Turan, Ömer, Makedonya ve Bulgaristan’da Çıkan Türkçe Süreli Yayınlar, Avrupa’da Türkçe Yayınları Sempozyumu, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, Amsterdam 1998.